

Д-р Зоран Панов,
Д-р Ристо Фотов

СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ АКЦЕЛЕРАТОР НА СТОПАНСКИОТ РАЗВОЈ

Abstract

Much of the international movement of capital takes place in the form of foreign direct investments, which represent international flows of capital in a company from one country creates or expands its branch in another country, which not only participates in the involvement of that country the transfer of resources but also in winning control.

Foreign direct investments (FDI) are very important factor of dinamyzing economic growth in developing countries. It's evident fact that this countries feel necessity for capital flows. Because, it's worthwhile that developing countries this gap fulfilled with direct foreign investing, as a most important form of international capital flow. On world economic scene, long-term looking, it's already confirmed periodical characteristics of foreign flows, but in the last decade, authors in this paper recognized increasing involvement developing countries in foreign capital inflows.

Keyword: stock, affiliates, developed countries, sectors, gross domestic product, industries, multinational corporations, globalization, transfer.

Вовед

Кога се истражуваат карактеристиките и ефектите на странските директни инвестиции (во понатамошниот текст СДИ) се соочуваме со мошне сложена задача, која вклучува¹: прво, локационата теорија и политика на компанија; второ, текови и стокови (залихи), и доходи на СДИ; трето, ефектите кои од присуството на СДИ се генерираат во земјата домаќин (home country) и во окружувањето; четврто, дифузијата и преливањето на технологија, знаење и продуктивност (spillover); петто, го отвора прашањето на

¹)Види: Miroslav ANTEVSKI: RAZVOJNI POTENCIJALI STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA: KOMPARATIVNA MEĐUNARODNA ISKUSTVA

регионален развој, вклучувајќи ги и регионалната конвергенција на доходите и на индустриската структура; и друго.

Според Dunning “преку СДИ се врши трансфер на менаџерски или технички вештини во управувањето, а од друга страна и ширење на знаење или претприемништво во форма на истражување и развој, производствена технологија, маркетиншки знаења, менаџерски вештини итн.”²

Кај СДИ, трансферот на капитал најчесто се реализира на начин и во форма, кои му овозможуваат на странскиот инвеститор стекнување право на сопственост, контрола и управување врз субјектот во којшто се вложува.

Директните инвестиции претставуваат реални инвестиции во факторите на производство: во капитални добра, во земја или во залиха, каде што инвеститорот е вклучен како во инвестирањето, исто така и во менаџментот, задржувајќи ја контролата над пласираниот капитал. Директните инвестиции во светот, воглавно ги превземаат ТНК од областа на преработувачката индустрија, од областа на услугите како и од други области и поради тоа ТНК претставуваат важен канал низ кој се одвиваат меѓународните текови на капиталот, трудот и технологијата.

Странските директни инвестиции можат да се однесуваат на основање на нови филијали во странство или на купување на веќе постојно претпријатие. Основањето на нова филијала во странство се дефинира како “green-field” проект, додека купувањето на веќе постојно претпријатие може да се оствари на два начина: со спојување (merger, fusion), или со купување (acquisition), што има различни последици по претпријатието во кое се инвестира. Три четвртини од вкупните излезни СДИ се имаат остварено со овие две форми на активности. Земјата – домакин има поголеми користи од *greenfield* инвестиции отколку од спојување и купување (*merger & acquisition*).

1. Мотиви и фактори влијаат за проток на странски директни инвестиции

Кога се зборува за мотивите кои ги придвижуваат СДИ може да се идентификуваат неколку вида на мотиви: а) СДИ во потрагата по природен ресурс. Во таков случај СДИ се заинтересирани за добивање пристап до природен ресурс кој не е достапен на домашниот пазар за компанијата; б) СДИ во потрага за пазар да се добие пристап до нови

² Dunning J., *Multinational Enterprise and Global Economy*, Addison Wesley Publishing, 1992. p.55-56.

клиенти, како и извозни пазари; в) СДИ во потрага за ефикасност со што ќе се намалат трошоците за производство по пат на добивање пристап до новите технологии или конкурентни влезни цени и труд; г) СДИ во потрага по стратешки средства -да се оди по стратешки средства во локалната економија, како што се брендови, нови технологии, или дистрибутивни канали. СДИ се раководат и од некои други не помалку важни мотиви и фактори кои се однесуваат на важноста на квалитетот на институциите и економските прописи во земјата домаќин, односно, инвестиционата клима. Меѓу позначајните фактори кои влијаат врз привлекувањето на СДИ спроведените емпириски студии покажуваат дека големината на пазарот и потенцијалите за раст се сигнификантно асоцирани со приливот на СДИ. Во таа смисла може да се издвојат особено следните фактори кои влијаат на привлекување на СДИ: пазарната големина и потенцијал; институционалната и регулаторниот квалитет; трговската отвореност; инфраструктурниот квалитет; економската и политчката стабилност; квалитетот и трошоците на работната сила; и др. Несомнено, големината на пазарот претставува меѓу одлучувачките фактори за привлекување на СДИ. Десетте најголеми економии во светот заедно апсорбираат 47 отсто од сите приливи на СДИ во светот во 2010 година. САД, остана на врвот по СДИ дестинација. Тие (САД) привлекоа 228 милијарди американски долари. САД беа и останаа најпосакуваните дестинации за странските инвеститори. Таквата состојба се одржува со децении, и покрај големите дефицити во трговскиот и во тековниот биланс на САД. Токму странскиот капитал претставува значаен извор за нивно финансирање. Едновременно САД се и најголем инвеститор во странство. Следува Кина, најнаселената земја во светот, која доби повеќе од 106 милијарди американски долари (УНКТАД 2011b). Импресивниот економски раст на Кина, и воопшто апсолутните големини на сите нејзини показатели, претставуваат предизвик за странските инвеститори. Треба да се нагласи посебно фактот што Кина се издвојува од другите земји и по неколку свои карактеристики кои се својствени за неа, а тоа се: висока стапка на штедење (како приватното така и јавното), висока стапка на акумулација на капиталот, и раст кој е базиран врз извоз. „Националната стапка на штедење во Кина изнесува 43% од БДП во 2003 година, што е невообичаено висока, безоглед со која група на земји Кина да се споредува. Последната ревизија на

статистиката на националниот доход на Кина ја намали проценетата стапка на штедење на 40% од БДП.”³)

За земјите во развој и транзиција, поважен е пазарниот потенцијал за раст од колку големината на пазарот. На економскиот раст очекувањата базирани врз растот на населението и приходите перспективно значи дека многу економии во подем им нудат на странските инвеститори висок потенцијален принос од инвестиции, на што се должи и СДИ бум во водечките светски пазари во подем. СДИ се сливаат во Бразил, Руската Федерација, Индија, Кина, и Јужна Африка-на "BRICS" економии кај кои е забележан растеж во просек 28 проценти годишно во текот на последните пет години. Овие пет економии апсорбираа 18 проценти од приливот на СДИ во светот во 2010 година, вклучувајќи ги овде и САД со \$ 222 милијарди.

Според еклектичката или ОЛИ парадигма (Dunning), детерминантите на СДИ можат да се класифицираат во две групи: фактори на страната на понудата и фактори на страната на побарувачката. Во факторите **на страната на понудата** се вбројуваат моќта и интернализационата предност на инвеститорите. Во факторите **на страната на побарувачката** се вбројуваат локациските предности како атрактивност на потенцијалните земји домакин на СДИ. Атрактивноста на земјата домакин зависи од расположливоста со природни ресурси и различно дејствување на економските, технолошките, социјалните и политичките фактори во однос на други земји. Со цел за подобро разбирање на локациските фактори и нивното влијание врз приливот на СДИ, кинескиот теоретичар Chunlai вкупните текови на СДИ ги има поделено на: пазарни странски директни инвестиции насочени на домашен пазар и извозно ориентирани странски директни инвестиции.⁴

Обично владите на земјите кои користат СДИ се обидуваат да наметнат барање за вклучување на домашна содржина во производствената активност на афилијацијата на странскиот инвеститор, со што на тој начин се сака да се влијае врз зголемување на „индустриската поврзаност“ кое би ги мултиплицирало „повратните врски“ и на тој начин би се создало домашна конкурентна индустриска структура⁵.

³) Blanchard, Olivier, and Giavazzi, Francesco, "Rebalancing Growth in China: A Three-Handed Approach", *China & World Econom*, Vol. 14, No. 1, 2006, p. 3.

⁴) Chen Chunlai, *The Location Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries*, National Bureau of Economic Research Working Papers, Novembar, 1997. p. 20.

⁵) Kovačević, R., *Oblici i mehanizmi stranih ulaganja, Strana ulaganja – poslovno – analitički pristup*, Univerzitet „B. Karić“, Beograd, 2000.

Во врска со СДИ и националната економска политика се поставува прашањето за тоа дали националната економска политика која се базира претежно врз странски инвестиции би можело да се оквалификува како мудра, перспективна и одржлива на долг рок? Во тој контекст за да се даде соодветен одговор потребно е да се разгледа сугестијата што неокласичните модели на раст која се состои во нагласка на штедењето, односно акумулацијата на капиталот како главен генератор и локомотива на економскиот раст. Од 90-тите години на 20 век (Ромер) иновациите се сметаат за главен извор на економскиот раст, или тие (иновациите) се барем комплементарни со акумулацијата на капитал. Спроведените истражувања и резултатите од нив за штедењето во 118 земји, во временски период од 1960–2000 година, укажуваат на тоа дека „технолошкиот прогрес во релативно сиромашните земји бара комбинација од странски и локален претприемнички напор. Потребата од странски инвестиции се состои во обезбедување на потребното гранично технолошко знаење на локалните иновативни сектори. Штедењето ги снабдува локалните претприемачи по пат на кофинансирање кое може да даде на локалните претприемачи да вложуваат доволно во иновациони проекти со цел да се поттикне потребниот напор со кој странските инвестиции би ги направиле профитабилни.“⁶

Несомнено, со помош на **акумулација и инвестиции**, капиталот го определува производствениот и вкупниот економски потенцијал на секое стопанство, а ефикасноста и ефективноста на инвестирањето и работењето претставуваат основна претпоставка за акумулативноста на стопанството и негово подигање на повисоко ниво.

2. Актуелната состојба на СДИ во светот

Светскиот инвестициски извештај за 2011 покажува дека глобално СДИ сеуште не го достигна нивото од пред кризата, но се очекува тоа веројатно да се случи 2012 година. Тоа укажува на фактот дека ова претставува огромна можност и предизвик за креаторите на политиката во сите земји. И покрај фактот што глобалниот тек на СДИ се зголеми на 1,24 трилиони \$ во 2010 година, тие (СДИ) се уште се 15 проценти под просечното нивно ниво од пред кризата. Во извештајот за 2011 година се истакнува дека за прв пат, земјите во

godina, str. 25

⁶) Aghion et al. “When Does Domestic Saving Matter for Economic Growth?”, NBER Working Paper 12275, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, 2006, p. 24.

развој и	во	транзиција	апсорбираа
повеќе од половина од глобалниот прилив на СДИ,	нешто \$ 642милијарди, или 52% од		
вкупните	светски	СДИ	текови.

3. Регионалната дистрибуција на СДИ во светот

Најголем обем на токови на СДИ се одвива на релација помеѓу развиените индустриски земји, и дека најголемите стокови на СДИ се лоцирани токму кај нив. Треба да се потенцира фактот дека регионалните економски интеграции и СДИ се позитивно корелирани, од причини што „и странските директни инвестиции и растот одговараат ендогено на фундаменталната промена во светското стопанство- економска интеграција”⁷.

Три особени карактеристики можат да се идентификуваат во рамките на општиот модел на интерпретација на СДИ помеѓу развиените економии, и тоа:

- **САД** ја зајакнаа својата позиција како фаворизирано одредиште на СДИ. Иако САД беа привлечно одредиште за СДИ многу декади наназад, внатрешните СДИ претставуваа само еден мал дел во споредба со надворешните директни инвестиции на земјата. Дури во 1975 година, нејзините надворешни инвестиции беа 4,5 пати поголеми од внатрешните инвестиции. Од тогаш, САД станаа многу позначајно одредиште на СДИ за фирмите од Европа, Јапонија и од неодамна и од некои земји од Источна Азија.

- **Европа** останува најголем магнет за внатрешни инвестиции. Уделот на Западна Европа во вкупните светски внатрешни инвестиции опадна во периодот меѓу 1975 и 1985 година, од 41% на 33%. До 2000 година, нејзиниот удел повторно порасна на 40%. Не европските компании правеа големи напори да се здобијат со директно присуство на единствениот пазар поттикнато од стравот од потенцијалната “ Европска тврдина”. Од сите поголеми Европски земји (вклучувајќи го и Обединетото кралство), повеќе од половина од нивните надворешни СДИ се движеле кон другите европски земји. Во поголемиот број случаи оваа регионална ориентација пораснала.

Трансформацијата на политичката ситуација во источна Европа исто така имаше водечка улога во пораст на СДИ во овие економии, меѓутоа во 2000 година само 2 % од светските

⁷) Gao, Ting, “Foreign Direct Investment and Growth under Economic Integration”, *Journal of International Economics*, Vol. 67, No 1, 2005, p. 158.

внатрешни СДИ биле лоцирани во Источна Европа, иако тоа претставувало пораст од дури десет пати во однос на 1990-тата година.

Земјите во развој како една целина се домаќини на помалку од 1/3 од вкупните светски СДИ. Во рамките на тој релативно мал удел постои високо ниво на концентрација во мал број земји. Податоците говорат дека 10 земји во развој апсорбираат 70% од сите СДИ во земјите во развој. Имено, учеството на земјите во развој и земјите во транзиција во глобалниот прилив на СДИ бележи пораст, кој се огледа во тоа што, од околу 19 отсто во 2000 година во 2010 година тој пораст е 52 отсто и за прв пат СДИ надмина над половина од вкупната вредност на СДИ во светот кои се однесуваат на земјите во развој и на тие во транзиција. И половина од топ 20 СДИ примателите во 2010 година беа земјите во развој или транзиција. Со тоа СДИ се искачија на неверојатни 11 проценти од глобалниот БДП, и повеќе од 80 милиони работни места во светот (УНКТАД 2010). Денес постои поголем потенцијал од било кога за земјите во развој и во транзиција за искористување на предностите за создавање на нови работни места и можности за инвестирање со привлекување на СДИ.

Користена литература

Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, International Economics: Theory & policy, 8th edition, 2009

UNCTAD, World Investment Report, Geneve, 2000., 2001., 2007., 2009. и 2010.

Chen Chunlai, *The Location Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries*, National Bureau of Economic Research Working Papers, November, 1997.

Blanchard, Olivier, and Giavazzi, Francesco, “Rebalancing Growth in China: A Three-Handed Approach”, *China & World Econom*, Vol. 14, No. 1, 2006,

Кикеркова Ирена, Надворешна трговија, Универзитет “Св. Кирил и Методиј”, Економски факултет, Скопје, 2008

Dunning J., *Multinational Enterprise and Global Economy*, Addison Wesley Publishing, 1992.

Gao, Ting, “Foreign Direct Investment and Growth under Economic Integration”, *Journal of International Economics*, Vol. 67, No 1, 2005.

Desai *et al.* “Foreign Direct Investment and the Domestic Capital Stock”, NBER Working Paper 11075, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2005.